

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE
KATOLICKÁ TEOLOGICKÁ FAKULTA
Ústav dějin křesťanského umění

Kateřina Rathouská Štroblová

**Reflexe socialistické minulosti v umění
zemí Střední Evropy**

Autoreferát disertační práce

Vedoucí práce: doc. PhDr. Marie Rakušanová, Ph.D.

Praha 2021

OBSAH:

1. Úvod.....	2
2. Cíle výzkumu.....	3
3. Metodika a dosavadní stav bádání.....	3
4. Obsah a struktura disertační práce.....	6
5. Teoretický a praktický přínos disertační práce.....	10
6. Výběr publikovaných textů autorky.....	10
7. Výběr použité literatury a zdrojů	12
8. Summary.....	17
9. Anotace v českém jazyce, Klíčová slova.....	20
Abstract, Keywords.....	20

2. ÚVOD

Tato disertační práce je zaměřena na relativně úzký segment současných středoevropských umělců, kteří ve svém díle reflektují nedávnou minulost, tedy období socialismu v jednotlivých zemích – v Maďarsku, Slovenské republice, Polsku a České republice.

Toto komplexně dosud nezpracované téma se pokusila uchopit v širším kontextu a zasadit jej nejen do uměleckohistorického, ale rovněž do kulturně – společenského kontextu současnosti.

Výzkumný projekt má několik vstupních tezí a předpokladů. Prvním je, že se v globálním proudu současného umění, v němž lze od druhé poloviny 90. let vysledovat silný příklon k tématům zabývajícím se minulostí, projevil tento trend i zemích bývalého východního bloku, kde nabyl charakteristickou podobu v závislosti na zkušenosti se socialismem. Tato podoba se pak v lokálním prostředí vyznačuje nejen prací s vizuálními elementy typickými pro socialistickou kulturu, ale také s negativními odrazy společenských jevů příznačných pro danou éru, což ji odlišuje od „globálního umění“ ve vizuálních i ideových aspektech.

Další předpoklad, vyvozený z pozorování dobové výtvarné scény, je ten, že tuto historickou epochu a její různorodé aspekty pak ve své tvorbě kontinuálně reflektovala především generace umělců, která strávila v socialismu dětství a dospívání. Svůj umělecký pohled na tuto dobu a její elementy propojují s vlastními

vzpomínkami, které se k ní vztahují určitým nostalgickým poutem, jež ovlivňuje jejich nahlížení na minulou epochu.

K tomuto pohledu pak využívají různorodou škálu strategií, v nichž je možné identifikovat některé společné postupy, témata či fenomény, které lze charakterizovat a kategorizovat.

Tendence uměleckých návratů do socialismu se v době zadání projektu, tedy v roce 2010, jevily jako vysoce aktuální a z hlediska výstavní praxe téměř všudypřítomné. V průběhu následujících let však četnost takových uměleckých projevů začala klesat, a v současnosti se jeví již jen jako sporadický úkaz. Další tezí, jež vytanula v průběhu bádání, je tedy to, že vrchol tohoto uměleckého proudu můžeme datovat do první dekády 21. století, analogicky obdobným trendům ve světovém umění.

2. CÍLE VÝZKUMU

Práce si klade několik cílů.

Prvním je zmapování a interpretace umělecké reflexe minulosti s důrazem na éru socialismu v regionu Střední Evropy a vymezení specifika generace umělců narozených v 70. letech a jejich pozici v postsocialistické situaci.

Dalším cílem je pak umělecko-historické ukotvení tohoto proudu v širokém dobovém trendu tzv. historiografického obratu v současném umění.

Práce se dále pokouší nastínit několik základních uměleckých přístupů k socialistické minulosti a východisek těchto strategií. Následně jsou pak tyto přístupy zařazeny do širšího kulturního a umělecko-historického kontextu.

3. METODIKA A DOSAVADNÍ STAV BĀDÁNĪ

Vzhledem k faktu, že se práce zabývá současnými tendencemi, bádání bylo založeno především na heuristice, tedy na vlastním průzkumu, deskripci, shrnutí a vyhodnocení zjištěných informací a jejich následné komparaci.

V aktivním osobním bádání byly přínosem nejen nutné cesty do zahraničí (v rámci studia proběhl mimo jiné i pobyt v Polsku

v rámci programu Erasmus a odborná stáž v Budapešti podpořená Fondem mobility UK), ale rovněž konzultace s odborníky na problematiku v daném regionu - teoretiky, kurátory i aktivními umělci.

Práce je zaměřena na dosud málo reflektované fenomény, čemuž odpovídá i množství odborné literatury. Komplexní tematická studie zcela absentuje. Práce se tedy opírala o dílčí mezioborové práce, jež se z různých metodologických náhledů zabývají jednotlivými problémy, na něž bylo nutné zaměřit se interdisciplinárně.

Tématu reflexe nedávné minulosti v postsocialistických zemích bylo dosud věnováno několik výstavních projektů. Pouze však dva poskytly ucelenější koncepci umělecké percepce odkazu doby socialismu: *Betonowe dziedzictwo. Od Corbusiera do blokiersów* (kurátoři Eva Gorzadek a Stach Szablowski, CSW Zamek Ujazdowski ve Varšavě, 2007), zaměřené na architekturu modernismu, a *Vzpomínky na budoucnost II* (kurátor Jan Zálešák, Dům umění města Brna-Dům pánů z Kunštátu, 2013–2014), k nimž vyšel i teoretický text *Minulá budoucnost* (ZÁLEŠÁK 2013).

Je nutno zde rovněž zmínit rozsáhlý projekt *Monument transformace* (kurátoři Vít Havránek a Zbyněk Baladrán, GHMP Praha, 2009), jenž komplexně představil širokou škálu uměleckých přístupů k tématu společenské přeměny, a k němuž byl vydána obsáhlá publikace *Atlas transformace* (BALADRÁN/HAVRÁNEK/KREJČOVÁ 2009), obsahující několik tematických statí užitých v této práci (KIOSSEV 2009, KRAŠOVEC 2003).

Téma Střední Evropy, jejího vymezení z různých hledisek a časových období, je poměrně obsáhle zpracováno, a jednotlivé studie (HAVELKA/CABADA 2000, TRÁVNÍČEK 2009, JOHNSON 2001, ERJAVEC 2014, LUKÁŠEK 2010 ad.) dopomohly utvořit geografický rámec této práce. Stať zabývající se historiografickým obratem v současném umění odráží především dobové teoretické texty, které jej definovaly (ROELSTRAETE 2009, FOSTER 2004, LEWIS 2007) či kategorizovaly (GODFREY 2007) a studie, jež se je pokouší uchopit dobové souvislosti (HUYSEN 1995, ERLI 2011, ADAMI 2013). Úvahy o anachronismech, migracích historických forem a jejich „současnosti“ pak pracují s klíčovými metodologickými texty (FORSTER/WARBURG 1999, MEYER 2013 ad.).

Pro pasáž zaměřenou na nostalgii je zásadní především práce Svetlany Boym (BOYM 2002) a další dílčí pojednání zabývající se tímto společenským fenoménem (TANNOCK 1995, PICKERING/KEIGHTLEY 2006). Na nostalgii v zemích bývalého východního bloku zacílilo několik studií (SCRIBNER 2003, VELIKONJA 2008b, TODOROVA/GILLE 2010, nově OUSHAKINE 2020). Specificky vymezenému tématu ostalgie se věnovali především badatelé zkoumající východoněmeckou oblast (BACH 2015), nicméně bylo reflektováno i z hlediska dalších regionů a jejich kulturní produkce (MULLER 2007, FRANC 2009, PINKAS 2013).

Kapitola pokoušející se vymezit generaci umělců 70. let, která se svou tvorbou zaměřuje na nedávnou historii se opřela zejména o úvahu Andrzeje Szcerskiho (SZCZERSKI 2009) a koncepty různých forem paměti (BOWEN 2006, STIEGLER 2002).

Úvodní stať o ozvěnách modernismu v současném umění využívá původní eseje (BUERGHEL 2007, LEWIS 2006) a přehledové statě (VERWOERT 2004, BUERGEL 2007, CÍSAŘ 2011, BISHOP 2013), které se pokusily naznačit počátky a různorodost těchto přístupů.

Na téma interdisciplinárních přesahů výtvarného umění a architektury vyšlo v nedávné době několik nosných antologií (RENDELL 2006, LEACH/MACARTHUR 2009, WENDL/WALLACE 2013). Problematikou proměny urbánní krajiny postsocialismu se zabývá zejména CZEPCZYŃSKI 2008. Formující vztah architektonického prostředí a kolektivní i osobní identity je pak předmětem několika studií (HOWARD 2008, ABEL/FOSTER 2012, CZUMALO 2014 ad.). Ruiny jako symbol zániku a rozkladu zkoumá např. BUCK-MORSS 2002, HUYSEN 2006 či LEWIS 2007.

Umělecká práce s archivy je předmětem vícero tematických statí (BUCHLOH 1999, SIMON 2002, FOSTER 2004, GUASCH 2011, GRŮŇ 2001) a rovněž dokumentární strategiím se věnuje několik klíčových publikací (zejména LIND/STEYERL 2008, STEYERL 2011, WEEKS 2010).

Podstatnou složku práce tvoří analýza děl jednotlivých autorů. Kromě vlastní interpretace se důležitými podpurnými materiály staly eseje, recenze, rozhovory a texty k výstavám či v katalogích, dostupných převážně na internetových stránkách.

4. OBSAH A STRUKTURA PRÁCE

1. Úvod

Metodologie
Stav bádání

2. Region Střední Evropy.

2.1 Současná Střední Evropa jako ideová kategorie
2.2 Země Visegrádské čtyřky

3. Paměť a historie v současném umění: Historiografický obrat

3.1 Umělecké přístupy historiografického obratu

4. (N)ostalgie

5. Současné umění a postsocialistická situace

6. Modernismus jako východisko

Paulina Ołowska
Julita Wójcik

7. Krajina socmodernismu

Výtvarné umění a architektura
Krajina socialistické moderny v současném umění
Little Warsaw

7.1 Architektura jako médium paměti a identity

Krajina jako společenský produkt
Místo, paměť, historie

Maciej Kurak

Tomáš Džadoň

Jaroslav Varga

David Možný

7.2 Architektura socialistické moderny: ruina jako symbol

Ruiny modernismu v současném umění

Monika Sosnowska

7.3 Socmoderna a fotografie

Nicolas Groszpiere

Tamás Dezsö

8. Archivní impuls

Archiv v současném umění

Zbyněk Baladrán

Svätopluk Mikyta

8.1 Dokumentarismus v současné umělecké praxi

Lucia Nimcová

Zsolt Keserue

9. Ostatní umělci Střední Evropy

10. Závěr

Seznam použité literatury a zdrojů

Seznam vyobrazení

Obrazová příloha

Úvodní kapitola je věnována vymezení regionu Střední Evropy, zejména jejímu vytyčení jako ideového konstruktů, označujícího země v centru kontinentu, které byly součástí sféry sovětského vlivu. Zvláštní pozornost je věnována zemím tzv. Visegrádské čtyřky, jejichž geografickým územím je vymezena tato práce.

Druhá kapitola se zabývá širokým globálním proudem historiografického obratu v umění, uměleckých tendencí vrcholících na přelomu milénia, jejichž charakteristickým rysem je umělecký příklon k minulosti jako hlavnímu tématu tvorby. Sleduje příčiny jeho vzniku, hlavní tendence a umělecké přístupy. Návraty a ohlížení se do minulosti jsou úzce propojeny s fenoménem nostalgie, univerzální emoci, která se projevuje při vzpomínání a reflexi uplynulého času. Kapitola čtvrtá se tak zaměřuje na nostalgii jako klíčovou emoci pro reflexi minulosti. Charakteristickou podobu pak nostalgie nabývá v bývalých socialistických zemích. Mnohdy bývá tato regionální forma nostalgie zaměňována s fenoménem tzv. ostalgie, jehož analýze se věnuje samostatná podkapitola.

Kapitola pátá se pak pokouší vymezit specifika současného umění regionu a generace umělců narozených v 70. letech, na jejichž tvorbu je práce zaměřena.

Další kapitoly se zabývají jednotlivými uměleckými přístupy k socialistické minulosti, jejich kategorizací a ideovým i uměleckohistorickým ukotvením.

Široká škála uměleckých revizí tvarosloví modernismu je předmětem kapitoly šesté.

Typickou představitelkou těchto tendencí je Paulina Ołowska, jež se hojně inspiroje dobovou vizuální kulturou Polské lidové republiky. Rovněž Julita Wójcik ve své tvorbě reflektuje nejen architektonické odkazy moderny 60. a 70. let, ale také lokální tradici a umění polské moderny.

Oddíl sedmý, nazvaný Krajina socmodernismu, je rozsáhlou studií tvůrčích strategií, vycházejících z hmotného dědictví socialismu, zejména z architektury socialistické moderny.

Zájem o veřejný prostor a možnosti jeho čtení v různých kontextech lze vysledovat v dílech maďarské skupiny Little Warsaw, v nichž analyzují také společenské vyrovnávání se s minulostí.

Podkapitola Architektura jako médium paměti a identity zkoumá kulturní krajinu socialismu z hlediska reliktní historie a toho, jak tyto relikty formují kolektivní i individuální paměť. Zabývá se autory, kteří ve své tvorbě zpracovávají lokální architekturu jako životní rámec. Polský umělec Maciej Kurak vytváří zejména site - specific instalace, intervence do architektury a objekty, v nich využívá veřejného i soukromého architektonického prostoru. Slovenský autor Tomáš Džadoň se pak zabývá interpretací historické architektury, zejména socialistické sídlištní zástavby. I v jeho tvorbě rezonují témata identity, domova, vztahu minulosti a současnosti, lidovosti a modernity.

Hlavním tématem Jaroslava Vargy je město a jeho proměna, deformace či elementy zániku. Pracuje s historií, ale vždy ji propojuje, konfrontuje a reflektuje se současností, kterou zasazuje do širšího dějinného rámce. Zkoumá současné vnímání města a život v něm, vytváří urbánní mapy míst zanikajících, existujících i nově vytvářených.

Ne-místa - heterotopie jsou pak tématem videoinstalací Davida Možného, v nichž využívá fragmenty vizuální estetiky socialistických interiérů.

Architektuře socialistické moderny ve stadiu úpadku se věnuje další podkapitola. Stavby z toho období jsou často spojovány s negativními aspekty minulého režimu a jejich rozpad je dáván do souvislosti také se zhroucením společnosti a jejích hodnot. Zájem umělců o ruiny v současném umění je možné zaznamenat již od 60. let - paralelně se rozvíjel s úpadkem kolektivní víry v modernismus. Ruiny se tak stávají symbolem úpadku a prázdnoty. Polská autorka Monika Sosnowska vytváří monumentální objekty a instalace na pomezí skulptury a architektury a koncept ruiny užívá jako vizualizaci zhroucených utopií. Přímou inspirací je jí modernistická a brutalistní polská architektura ze 60. a 70. let a její konstrukční elementy.

Zvláštní podkapitolu tohoto oddílu tvoří analýza konceptuální fotografie, jejíž autoři se zaměřují na architekturu socialistické moderny. Umělci jako Nicolas Gropierre či Tamás Dezsö užívají architekturu jako subjekt ke komentáři jejích společenských a politických důsledků, historie a vztahu k estetice prostoru a jeho

vnímání. Jejich dílo otevírá nové možnosti prostorového čtení, mnohdy založeného na napětí mezi intencí původní architektury a reality daného místa a jeho proměny v čase.

Kapitola osmá cílí na tzv. archivní impuls, neboli rozsáhlý proud umělecké tvorby pracující s nalezeným či archivním materiálem. Právě archiv a jeho užití v umělecké praxi je jedním ze silných proudů široké tendence historiografického obratu. Zahrnuje umělce, kteří se ve svém díle snaží zpřítomnit historické informace, často ztracené nebo odstraněné, přičemž ve formátu instalace pracují s nalezenými obrazy, objekty nebo texty. Signifikantním je v tomto ohledu dílo českého autora Zbyňka Baladrána, jehož klíčovým tématem je paměť – individuální i kolektivní a způsoby jejího uchovávání a předávání. Zabývá se historií a možnostmi jejího čtení a interpretace. Rovněž pro Svätopluka Mikytu je charakteristická práce s nalezeným archivním obrazem a jeho úprava či manipulace. Původní fotografie upravuje, retušuje či doplňuje o barevné či kresebné prvky, s jejichž pomocí posouvá kontext původního obrazu.

Specifickou pozici v tomto oddílu mají dokumentární strategie, jejichž velký vzestup v umění nastal zejména v první polovině 90. let, kdy důležitou roli v jeho vývoji sehrály koncepty jako kontext, archiv a produkce vědění. Dokumentární obrat v rámci umělecké práce s historií a archivem se silně projevil i v zemích bývalé Východní Evropy.

Lucia Nimcová pracuje převážně s archivními fotografiemi z rodného Humenného. Město slouží autorce jako jakýsi případový mikrokosmos, v jehož vizuální archeologii se jedinečným a zároveň typickým způsobem odkrývá socialistická paměť regionu i její aktuální „druhý“ život. Zsolt Keserue vytváří experimentální videodokumenty, v nichž zaznamenává současnou maďarskou společnost a její proměny, k nimž je klíčem lokální minulost.

Poslední kapitola se pak stručně zabývá dalšími umělci, kteří se dotkli tématu socialistické minulosti v tomto regionu, nicméně jejich tvorba v tomto přístupu není kontinuální a tato část tak slouží k celkovému dotvoření kontextu.

Závěr práce konstatuje tento fenomén jako víceméně uzavřený a přístupný pro další bádání.

5. TEORETICKÝ A PRAKTICKÝ PŘÍNOS DISERTAČNÍ PRÁCE

Disertační práce je pokusem o specifikaci konkrétního, dosud komplexně nezmapovaného uměleckohistorického fenoménu a jeho zasazení do širších dobových souvislostí.

Toto badatelsky nevytěžené téma dále poskytuje širokou škálu možností dalších výzkumů.

Přínos práce spočívá nejen v časovém, místním i společensko-kulturním vymezení daného tématu, ale zejména ve zmapování a interpretaci uměleckých děl a jejich kategorizace do témat, v jejichž rámci jsou analyzována. Nabízí také interpretační rámec některých uměleckých strategií a jejich tematický výklad. Pokouší se rovněž o zasazení lokální tendence do světového uměleckého kontextu a může tak být příspěvkem k decentralizaci a diverzifikaci „globálního umění“.

Tato práce tak může sloužit jako výchozí materiál k dalšímu bádání.

6. VÝBĚR PUBLIKOVANÝCH TEXTŮ AUTORKY (2010–2020)

Publikace

Kateřina ŠTROBLOVÁ/Václav MAGID (eds.): Luděk Rathouský: Exit, Brno 2021

Kateřina ŠTROBLOVÁ: Central and Eastern European Art Since 1950: Je východní umění stále jiné? In: Prostor Zlín 3, 2020, 34-37

Kateřina ŠTROBLOVÁ: Whose Nostalgia Is Ostalgia?: Post-Communist Nostalgia in Central-European Contemporary Art. In: Bibliotekarz Podlaski 2, 2020, 249-264

Kateřina ŠTROBLOVÁ (ed.): Diplomky 2020. Katalog diplomantů Fakulty umění Ostravské univerzity. Ostrava 2020

Kateřina ŠTROBLOVÁ (ed.): Rafani a Paris (kat. výst.). Česká Skalice 2018

Kateřina ŠTROBLOVÁ (ed.): Galerie Luxfer 2010–2015. Česká Skalice 2018

Kateřina ŠTROBLOVÁ (ed.): Zwischen Hund und Wolf / Between Dog and Wolf (kat. výst.). Česká Skalice 2017

Kateřina ŠTROBLOVÁ: History as Starting Point: A Historiographical Turn in Contemporary Art. In: Magdalena NOVÁ/Marie OPATRŇÁ (eds.): Old and New: Are Old Works of Art a Starting Point or an Obstacle?: the proceedings of the international conference for doctoral students. Praha 2016

Kateřina ŠTROBLOVÁ: Queer art in the Czech republic. In: Ladislav ZIKMUND-LENDER (ed.): What a material! Queer art from central Europe. Praha 2012, 15-18

Kateřina ŠTROBLOVÁ: Ostrov včerejšího dne. In: Ondřej CHROBÁK/Gabriela KOTÍKOVÁ (eds.): Galerie Jelení 1999-2009. Praha 2010, 267

Články a recenze (výběr 2015-2020)

- Kateřina ŠTROBLOVÁ: Impérium Cosimy von Bonin. In: <http://www.artalk.cz/2015/01/15/imperium-cosimy-von-bonin/>, 15.1.2015
- Kateřina ŠTROBLOVÁ: Povrchová tektonika: O paměti znovu a ne lépe. In: <http://artalk.cz/2015/04/27/povrchova-tektonika-o-pameti-znovu-a-ne-lepe/>, 27.4. 2015
- Kateřina ŠTROBLOVÁ: Laboratoř vizuality. In: <http://artalk.cz/2015/07/07/laborator-vizuality/>, 7.7. 2015
- Kateřina ŠTROBLOVÁ: Federico Díaz. In: FlashArt 37, 2015, 55
- Kateřina ŠTROBLOVÁ: Nadčasovost, která se neztrácí. In: <http://artalk.cz/2016/01/19/nadcasovost-ktera-se-neztraci/>, 19. 1. 2016
- Kateřina ŠTROBLOVÁ: Jan Merta servíruje předkrm ve Svitu. In: <http://artalk.cz/2016/03/15/jan-merta-serviruje-predkrm-ve-svitu/>, 15.3.2016
- Kateřina ŠTROBLOVÁ: Aj Wej-Wej a jeho Zvěrokruh. In: FlashArt 39, 2016, 55
- Kateřina ŠTROBLOVÁ: Tušení dávných odkazů. In: <http://artalk.cz/2016/05/25/tusen-davnych-odkazu/>, 25.5.2016
- Kateřina ŠTROBLOVÁ: Adéla Součková. In: FlashArt 40, 2016, 56
- Kateřina ŠTROBLOVÁ: Slepá skvrna Davida Možného. In: <http://artalk.cz/2016/08/03/slepa-skvrna-davida-mozneho/>, 3.8.2016
- Kateřina ŠTROBLOVÁ: Rozvrácená ekonomika času. In: FlashArt 41, 2016, 55
- Kateřina ŠTROBLOVÁ: Řešení není pouze jedno. In: <http://artalk.cz/2017/03/10/reseni-neni-pouze-jedno/>, 10.3.2017
- Kateřina ŠTROBLOVÁ: Tekutá architektura dneška. In: Art & Antiques 5, 2017, 88
- Kateřina ŠTROBLOVÁ: Cena kritiky již podesáté. In: FlashArt 43, 2017, 56
- Kateřina ŠTROBLOVÁ: Dialog v paralelních časech. In: <http://artalk.cz/2018/02/01/dialog-v-paralelnich-casech/>, 1.2.2018
- Kateřina ŠTROBLOVÁ: Podivná krajina a zasuté příběhy. In: <http://artalk.cz/2018/04/18/podivna-krajina-a-zasute-pribehy/>, 18.8.2018
- Kateřina ŠTROBLOVÁ: Práce, tvar, Jiří a Alina. In: <https://artalk.cz/2019/03/07/prace-tvar-jiri-a-alina/>, 7.3.2019
- Kateřina ŠTROBLOVÁ: Životy těch druhých. In: <https://artalk.cz/2020/06/26/zivoty-tech-druhych/>, 26.6.2020

7. VÝBĚR POUŽITÉ LITERATURY A ZDROJŮ

ABEL/FOSTER 2012 – Chris ABEL/ Norman FOSTER: Architecture and Identity: Responses to Cultural and Technological Change. London 2012

ADAMI 2013 – Elisa ADAMI: Why Are We Looking Back?. In: <https://mnemoscape.wordpress.com/2013/05/22/why-are-we-looking-back/>, vyhledáno 10. 3. 2016

ASSMANN 2011 – Jan ASSMANN: Cultural Memory and Early Civilization. Cambridge 2011

BAKOŠ 2002 – Ján BAKOŠ: Idea východnej strednej Európy ako umeleckého regiónu. In: Ján BAKOŠ et al (eds.): Problémy dejín výtvarného umenia Slovenska. Bratislava 2002, 10-18

BALADRÁN 2008 – Zbyněk BALADRÁN: Ruiny, archeologie a mezera mezi obrazy. In: Revue Labyrinth 23-24, 2008, 109-110

BOELE/NOORDENBOS/ROBBE 2020 – BOELE Otto/Boris NOORDENBOS/Ksenia ROBBE: Post-Soviet Nostalgia. Confronting the Empire's Legacies. New York 2020

BORKOWSKI/MAZUR/BRANICKA 2008 – Grzegorz BORKOWSKI/Adam MAZUR/Monika BRANICKA (eds.): Nowe zjawiska w sztuce polskiej po 2000 roku. Warszawa 2008.

BOYM 2002 – Svetlana BOYM: The Future of Nostalgia. New York 2002

BOYM 2008 – Svetlana BOYM: The Architecture of The Off-Modern. New York 2008

BUERGEL 2007 – Roger M. BUERGEL: Ursprung. In: SCHÖLLHAMMER/BUERGEL/NOACK 2007

BUCK-MORSS 2002 – Susan BUCK-MORSS: Dreamworld and Catastrophe: The Passing of Mass Utopia in East and West. Cambridge (MA) 2002

CLARK 1999 – T.J.CLARK: Farewell to an Idea. Episodes from A History of Modernism. New Haven 1999

CROWLEY/MACHNICKA/SZCZERSKI 2011 – David CROWLEY/Zofia MACHNICKA/Andrzej SZCZERSKI: The Power of Fantasy: Modern and Contemporary Art from Poland. Bruxelles/ München 2011

CZEPČYŃSKI 2008 – Mariusz CZEPČYŃSKI: Cultural Landscapes of Post-Socialist Cities: Representations of Power and Needs. Burlington 2008

DERRIDA/PRENOWITZ 1995 – Jacques DERRIDA/Eric PRENOWITZ: Archive Fever: A Freudian Impression. In: Diacritics 2, 1995, 9-63

DEUTSCHE 1996 – Rosalyn DEUTSCHE: Evictions: Art and Spatial Politics, Cambridge 1996

ELLIS/BOCHNER 2006 – Carolyn ELLIS/Arthur BOCHNER: Analyzing Analytic Autoethnography: An Autopsy. In: Journal of Contemporary Ethnography 4, 2006, 429-449

- ERJAVEC 2014 – Aleš ERJAVEC: Eastern Europe, Art, and the Politics of Representation. In: *boundary 2* 1, 2014, 51-77
- ERLL 2011 – Astrid ERLL: *Memory in Culture*. London 2011
- FELLERER/PYRAH/TURDA 2019 – Jan FELLERER/Robert PYRAH/Marius TURDA (eds.): *Identities In-Between in East-Central Europe*. London 2019
- FOSTER 1996 – Hal FOSTER: The Artist As Ethnographer? In: Hal FOSTER: *The Return Of The Real: The Avant-Garde At The End Of The Century*. Cambridge 1996, 302-309
- FOSTER 2004 – Hal FOSTER: An Archival Impulse. In: *October* 110, 2004, 3-22
- FOUCAULT 1982 – Michel FOUCAULT: *The Archaeology of Knowledge and The Discourse of Language*. New York 1982
- GODFREY 2007 – Mark GODFREY: The Artist as Historian. In: *October* 120, 2007, 140-172
- GUASCH 2011 – Anna María GUASCH: *Arte y Archivo 1910-2010. Genealogías, tipologías y discontinuidades*. Madrid 2011
- HAYANO 1979 – David HAYANO: Auto-Ethnography: Paradigms, Problems, and Prospects. In: *Human Organization* 1, 1979, 99-104
- HAYDEN 1996 – Dolores HAYDEN: *The Power of Place. Urban Landscapes as Public History*. London 1996
- HAVELKA/CABADA 2000 – Miloš HAVELKA/Ladislav CABADA (eds.): *Západní, východní a střední Evropa jako kulturní a politické pojmy*. Plzeň 2000
- HAVRÁNEK/SCHASCHL-COOPER/STEINBRÜGGE 2005 – Vít HAVRÁNEK/Sabine SCHASCHL-COOPER/Bettina STEINBRÜGGE: *The Need to Document*. Zürich 2005
- HAVRÁNEK/BALADRÁN/KREJČOVÁ 2009 – Vít HAVRÁNEK/Zbyněk BALADRÁN/Věra KREJČOVÁ: *Atlas transformace*. Praha 2009
- HETHERINGTON 2005 – Kevin HETHERINGTON: *Memories of Capitalism: Cities, Phantasmagoria and Arcades*. In: *Journal of Urban and Regional Research* 1, 2005, 187-200
- HEYNEN 1999 – Hilde HEYNEN: *Petrifying Memories: Architecture and the Construction of Identity*. In: *The Journal of Architecture* 4, 1999, 369-390
- HOWARD/GRAHAM 2008 – Peter HOWARD/Brian GRAHAM (eds.): *The Ashgate Research Companion to Heritage and Identity*. Burlington 2008
- HUYSSSEN 1995 – Andreas HUYSSSEN: *Twilight Memories. Marking Time in a Culture of Amnesia*. New York/London 1995
- HUYSSSEN 2006 – Andreas HUYSSSEN: Nostalgia for Ruins. In: *Grey Room* 23, 2006, 6-21
- KERNBAUER 2017 – Eva KERNBAUER: Anachronic concepts, art historical containers and historiographical practices in contemporary art. In: *Journal of Art Historiography* 16, 2017, 16-EK1

KISIELEWSKA/KISIELEWSKI/KOSTASZUK-ROMANOWSKA 2017 – Alicja KISIELEWSKA/Andrzej KISIELEWSKI/Monika KOSTASZUK-ROMANOWSKA (eds.): PRL-owskie re-sentymenty. Gdańsk 2017

KŘEN 2019 – Jan KŘEN: Čtvrt století střední Evropy: visehradské země v globálním příběhu let 1992-2017. Praha 2019

KUNŠTÁT/MRKLAS 2009 – Daniel KUNŠTÁT/Ladislav MRKLAS (eds.): Historická reflexe minulosti aneb „ostalgie“ v Německu a Česku. Praha 2009

LACY 1995 – Suzanne LACY: Mapping the Terrain: New Genre Public Art. Seattle 1995

LEACH/MacARTHUR 2009 – John MacARTHUR/Andrew LEACH: Architecture, Disciplinarity and the Arts. Ghent 2009

LEWIS 2006 – Mark LEWIS: Is Modernity Our Antiquity? In: Afterall 14, 2006, 109-117

LEWOC 2004 – Magdalena LEWOC (ed.): Contemporary identities: current artistic creation in Poland, Szczecin 2004

LIND/STEYERL 2008 – Maria LIND/Hito STEYERL (eds.): The Greenroom, Reconsidering the Documentary and Contemporary Art #1. Berlin 2008

MACEL/PETREŠIN 2010 – Christine MACEL/Nataša PETREŠIN: Promises of the Past: A Discontinuous History of Former Eastern Europe. Zurich 2010

MAREŠOVÁ 2011 – Ina MAREŠOVÁ: Svůdný klam poprelikvií. Obzvláště vydařený ostalgický export. In: Cinepur 78, 2011, 56-58

McBRIDE 2009 – Kenny McBRIDE: Eastern European Time-Based Art Practices Contextualised Within the Communist Project of Emergence and Post-Communist Disintegration and Transition. In: http://www.agora8.org/reader/Kenny_McBride_ch3.html, vyhledáno 1.3. 2012

McDOWELL 2008 – Sara McDOWELL: Heritage, Memory and Identity. In: HOWARD/GRAHAM 2008, 37-54

McLEAN – Ian McLEAN: The archival turn in contemporary art. In: Law and History 2, 2019, 83-105

MEYER 2013 – Richard MEYER: What was contemporary art? Cambridge(MA)/London 2013.

MIKYTA 2016 – Svätopluk MIKYTA: Homo Viator. Štokovec 2016

MILLER 1999 – Alexei MILLER: Central Europe: A Tool for Historians or a Political Concept? In: European Review of History 1, 1999, 85-89

MITROIU 2015 – Simona MITROIU (ed.): Life Writing and Politics of Memory in Eastern Europe. Houndmills 2015

- NORA 2011 – Pierre NORA: Mezi paměti a historií. In: Cahiers du CEFRES 10, 2011, 40-63
- OUSHAKINE 2020 – Sergei OUSHAKINE: Second-Hand Nostalgia. On Charms and Spells of the Soviet „Trukhliashechka“. In: BOELE/NOORDENBOS/ROBBE 2020, 38-69
- OUTHWAITE/RAY 2005 – William OUTHWAITE/Larry RAY: Social Theory and Postcommunism. Malden(MA) 2005
- PANCHEVA-KIRKOVA 2013 – Nina PANCHEVA-KIRKOVA: Between Propaganda and Cultural Diplomacy: Nostalgia towards Socialist Realism in Post-Communist Bulgaria.
In: <https://www.scribd.com/document/220436391/Nina-Pancheva-Kirkova-Between-Propaganda-and-Cultural-Diplomacy-Nostalgia-Towards-Socialist-Realism-in-Post-Communist-Bulgaria>, vyhledáno 25.2.2019
- PELEG 2010 – Hila PELEG: Documentary Practices Across Disciplines. In: Hila PELEG/Bert REBHANDL (eds.): Berlin Documentary Forum 1 Magazine. Berlin 2010, 4-7
- PICKERING/KEIGHTLEY 2006 – Michael PICKERING/Emily KEIGHTLEY: The Modalities of Nostalgia. In: Current Sociology 6, 2006, 919-941
- PINKAS 2011 – Jaroslav PINKAS: Jak hrozná doba! Jak krásná léta! Ostalgie jako vzpomínání na normalizaci. In: Cinepur 78, 2011, 67-69
- PIOTROWSKI 2012 – Piotr PIOTROWSKI: Art and Democracy in Post-Communist Europe. London 2012
- POLYÁK, Levente. The Pavilions of Recollection: Architecture and Memory in Contemporary Eastern European Art, in: WENDL/WALLACE 2013, 207-223
- PRŮCHOVÁ 2015 – Andrea PRŮCHOVÁ: Re-Reading the Monuments of the Past. In: MITROIU 2015, 86-102
- RENDELL 2006 – Jane RENDELL: Art and Architecture: A Place Between. London 2006
- ROELSTRAETE 2009a – Dieter ROELSTRAETE: After the Historiographical Turn: Current findings. In: <http://www.e-flux.com/journal/after-the-historiographic-turn-current-findings/>, vyhledáno 5. 3. 2016
- ROELSTRAETE 2009b – Dieter ROELSTRAETE: The Way of the Shovel: On the Archeological Imagery in Art. In: <https://www.e-flux.com/journal/04/68582/the-way-of-the-shovel-on-the-archeological-imaginary-in-art/>, vyhledáno 19.8. 2010
- RUTTEN/van.DIENDEREN/SOETAERT 2013 – Kris RUTTEN/An van.DIENDEREN/Ronald SOETAERT: Revisiting the Ethnographic Turn in Contemporary Art. In: Critical Arts 5, 2013, 459-473
- SCRIBNER 2003 – Charity SCRIBNER: Requiem for Communism. Cambridge (MA) 2003

SCHÖLLHAMMER/BUERGEL/NOACK 2007 – Georg SCHÖLLHAMMER/Roger M.BUERGEL/Ruth NOACK: Documenta 12 magazine No.1: Modernity. Köln 2007

SIMON 2002 – Cheryl SIMON: Following the Archival Turn. In: Visual Resources 2, 2002, 100-118

STEYERL 2005 – Hito STEYERL: The Politics of Truth – Documentarism in the Art Field. In: HAVRÁNEK/SCHASCHL-COOPER/STEINBRÜGGE 2005, 53-64

ŚWITEK 2013 – Gabriela ŚWITEK: Gry sztuki z architekturą: Nowoczesne powinowactwa i współczesne integracje. Toruń 2013

SZCERSKI 2009 – Andrzej SZCERSKI: Why the PRL Now? Translations of Memory in Contemporary Polish Art. In: Third Text 1, 2009, 85-96

TANNOCK 1995 – Stuart TANNOCK: Nostalgia Critique. In: Cultural Studies 3, 1995, 453-464

TODOROVA/GILLE 2020 – Maria TODOROVA/Zsuzsa GILLE (eds.): Post-Communist Nostalgia. New York 2010

TRÁVNÍČEK 2009 – Jiří TRÁVNÍČEK: V kleštích dějin. Střední Evropa jako pojem a problém. Brno 2009

TREIB 2009 – Marc TREIB: Now I Remember: The Introduction. In Marc TREIB (ed.): Spatial recall: Memory in Architecture and Landscape. New York/ London 2009, XII

TUMARKINA 2018 – Alexandra TUMARKINA: ‚An Ideal Never Fully Achieved‘: Reflecting on Modernism through A Non-Existent City. In: <https://strelkamag.com/en/article/modernism-nicolas-grosppierre-non-existent-city>, vyhledáno 16.2. 2018

TURNER 1987 – Bryan S. TURNER: A Note on Nostalgia. In: Theory, Culture and Society 4, 1987, 147-56

UJMA 2007 – Magdalena UJMA: Ani rewolucja, ani konsumpcja. Uwagi o sztuce w Polsce po 2000 roku. In: http://www.culture.pl/baza-sztuki-pelna-tresc//eo_event_asset_publisher/eAN5/content/ani-rewolucja-ani-konsumpcja-uwagi-o-sztuce-w-polsce-po-2000-roku, vyhledáno 21.11.2012

UJMA 2004 – Magdalena UJMA: Sztuka krytyczna i co dalej? In: LEWOC 2004

VELIKONJA 2009 – Mitja VELIKONJA: Lost In Transition: Nostalgia for Socialism In Post-Communist Countries. In: East European Politics and Societies 4, 2009, 535-551

VERWOERT 2004 – Jan VERWOERT: World in Motions. New Modernisms. In: Frieze 84, 2004, 90

VERWOERT 2005 – Jan VERWOERT: The Expanded Working Field of Documentary Practice. In: HAVRÁNEK/SCHASCHL-COOPER/STEINBRÜGGE 2005, 77-83.

VERWOERT 2008 – Jan VERWOERT: Research and Display. Transformations of the Documentary Practice in Recent Art. In: LIND/STEYERL 2008, 188-211

WEEKS 2010 – Harry WEEKS: Recognizing the Post-Soviet Condition: the documentary turn in contemporary art in the Baltic States. In: Studies in Eastern European Cinema, 1, 2010, 57-70

WENDL/WALLACE 2013 – Nora WENDL/Isabelle WALLACE (eds.): Contemporary Art About Architecture: A Strange Utility. London 2013

WILSON 2014 – Janelle L. WILSON: Nostalgia: Sanctuary of meaning. Minneapolis 2014

ZÁLEŠÁK 2013 – Jan ZÁLEŠÁK: Minulá budoucnost: současné umění na cestě od archeologie k angažovanosti. Brno 2013

SUMMARY

This dissertation thesis is focused on artistic tendencies that appeared in the Central European region after 2000, especially among authors born in the 70s, who, using a wide range of approaches, thematically focused on the period of socialism.

The thesis tried to grasp this comprehensively unprocessed topic in a broader context and place it not only in the art-historical, but also in the contemporary cultural - social context.

It defines the researched region of Central Europe, which turned out to be mainly an ideological construct, connecting the area with the so-called Eastern bloc on the basis of an experience with socialism.

Global artistic strategies, characterized by a leaning towards the past and reflections on history, reached their peak shortly after the turn of the millennium. This „historiographical turn“ is analyzed deeply in its causes, specific features and main tendencies.

The thesis considers the phenomenon of nostalgia as a key emotion for the reflection of the past, and as a universal social phenomenon as well, which has been manifested in a characteristic way in the former socialist countries.

A specific position is held by the generation of artists born in the 1970s, in whose work one can look back on the socialist past most often.

One of the main goals of the thesis was to map and to interpret these artistic approaches. It tries to define several basic categories according to the main thematic subject of the given artistic strategies: modernism as a starting point, images of the landscape of socialist modernity and archival and documentary strategies.

The return to certain aspects of modernism - design, architecture and visual culture - has been a continuing trend in contemporary European art since the 1990s. A typical representative of these tendencies is the Polish author Paulina Ołowska, who is inspired by the contemporary visual culture of the Polish People's Republic, or Julita Wójcik, who often combines everyday life, historical experience and their interconnectedness in her works. The section focused on the urban landscape of socialist modernism is an extensive study of creative strategies based on the material heritage of socialism, especially architecture.

We can observe the interest in public space and its recontextualization in the works of the Hungarian group Little Warsaw, in which they also analyze the social coping with the past.

Architecture as a medium of memory and identity is the subject of research into how relics and fragments of material culture shape both collective and individual memory. Among the artists whose starting point is local architecture as a framework of life is the Polish artist Maciej Kurak, who creates mainly site - specific installations, objects and interventions in architecture. Slovak artist Tomáš Džadoň deals with the interpretation of the relationship between historical and contemporary architecture and folk traditions. The city and its transformation over time, deformations and elements of extinction are in the center of Jaroslav Varga's work. Non-places, mutating spaces in strange reality then form the framework of video installations by David Možný, whose visual side is made up of fragments, details and decors of the design and architecture of the former Eastern bloc. The interest of contemporary artists in the phenomenon of ruins can be seen as early as the 1960s, in parallel with the decline of the collective belief in modernism; the ruins thus represent

disintegration and decay also in a symbolic sense. The visualization of the collapse of utopia is embodied in the monumental objects and installations of Monika Sosnowska, whose direct inspiration are the fragments of Socio-modernist architecture.

A special subchapter follows up conceptual photographs focusing on the architecture of socialist modernism (Tamás Dezsö, Nicolas Groszpiere).

One of the strong currents within the historiographical turn is the extensive circle of authors working with archival material. The work of the Czech author Zbyněk Baladrán is significant in this respect. Svätopluk Mikyta is also characterized by working with the found archival image, its modification and manipulation which leads to contextual shifts.

A specific branch archival work is a documentary strategy, which was strongly manifested in the countries of post-socialist Europe in the form of artistic outputs processed to materials depicting local history.

Lucia Nimcová works mainly with archival photographs from her hometown, while the Hungarian filmmaker Zsolt Keserue creates experimental video documents in which he records contemporary Hungarian society and its changes, sourcing in the past.

The dissertation is an attempt to specify one phenomenon and place it in a broader context.

Anotace

Disertační práce se soustřeďuje na segment současných vizuálních umělců z Polska, České republiky, Maďarska a Slovenské republiky, kteří ve svém díle reflektují nedávnou minulost. Práce mapuje a interpretuje umělecké reflexe minulosti s důrazem na éru socialismu v regionu Střední Evropy a vymezuje specifika generace umělců narozených v 70. letech a jejich pozici v postsocialistické situaci. Tyto umělecké přístupy jsou kategorizovány a ukotveny v širokém trendu tzv. historiografického obratu v umění a následně zařazeny do širšího kulturního a uměleckohistorického kontextu.

Klíčová slova

současné umění, Střední Evropa, historiografický obrat, archiv, socialistický modernismus, nostalgie

Abstract

The dissertation thesis is focused on specific segment of contemporary visual artists from Poland, the Czech Republic, Hungary and the Slovak Republic, whose work reflects the recent past. The thesis maps and interprets artistic reflections of the past with emphasis on the era of socialism in the region of Central Europe, and defines the characteristic features of the generation of artists born in the 70s and their position in the post-socialist situation. These artistic approaches are categorized and anchored in the broad current of the so-called historiographical turn in contemporary art and put in a broader cultural and art historical context.

Keywords

contemporary art, Central Europe, historiographic turn, archive, socialist modernism, nostalgia